

Ersättning till brottsoffer (SOU 2021:64)
(Ju2021/02755)

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet har genom remiss anmodats att yttra sig i rubricerat ärende. Fakultetsnämnden får härmed lämna följande synpunkter.

1. Sammanfattande utvärdering av betänkandet och dess målsättning

Utredningens uppdrag har haft det uttalade syftet att stärka brottsoffers ställning och att minska skadeverkningarna av brott. Betänkandet innehåller en gedigen genomgång av praxis, bakgrunden till befintliga regleringar och hur de nordiska grannländernas skadeståndsreglering ser ut i relevanta avseenden. Betänkandet kommer därmed, oavsett inriktning på det fortsatta lagstiftningsarbetet, att vara betydelsefullt för förståelsen av lagstiftningen. De förslag som läggs fram kan också sägas vara väl underbyggda. De synpunkter och kommentarer som framförs nedan tar sikte på vissa delar av betänkandet och dess förslag. Det uttalade syftet med utredningens uppdrag – att stärka brottsoffers ställning - har bland annat resulterat i förslag som innebär generellt höjda nivåer på kränkingsersättning, en utvidgad rätt till kränkingsersättning för poliser och andra yrkesgrupper och andra yrkesgrupper med särskild beredskap, en stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga samt utvidgade utmätningsmöjligheter till förmån för brottsoffer. Juridiska fakultetsnämnden ställer sig i allt väsentligt bakom utredningens förslag, men vill anföra följande synpunkter avseende delar av förslagen.

2. Generell höjning av kränkingsersättningen för samtliga brottsliga angrepp

Juridiska fakultetsnämnden delar utredningens bedömning att ersättningsnivåerna bör höjas, dels med hänsyn till förändringarna i penningvärde, dels då rådande etiska och sociala värderingar inte fullt ut avspeglas i befintliga ersättningsnivåer. Med detta sagt vill dock Fakultetsnämnden samtidigt betona att det handlar om att ersätta något som egentligen är oersättligt och att det finns en risk med en ekonomisering av lidande. Den föreslagna reformen bör åtföljas av fler åtgärder i syfte att

stärka brottsoffrens situation även utanför det skadeståndsrättsliga området.¹ Fakultetsnämnden vill understryka att en betydande del av bedömning av ersättningsbelopp och nivåer handlar om att relatera olika kränkningar till varandra. Det är av största betydelse för tilltron till rättstillämpningen att likabehandlingsprincipen respekteras, dvs. att olika fall behandlas olika medan lika fall ska behandlas lika. En allvarligare kränkning ska resultera i ett högre ersättningsbelopp än en mindre allvarlig kränkning. Vilka belopp i kronor räknat som åsatts olika kränkningar är sannolikt inte av lika stor betydelse som att denna relationella del av ersättningsbestämningen hela tiden eftersträvas. Att i det arbetet justera ersättningsnivåer beroende på att vissa intressen anses ha fått ett större värde i samhället än tidigare möjliggörs också av den fortsatt dynamiska rättsutveckling som utredningen eftersträvar i sina förslag.

Utredningen har diskuterat möjligheten att åstadkomma höjda ersättningsnivåer genom att i författning slå fast ersättningsnivåerna (s. 148), men att detta enligt utredningen dels skulle fundamentalt strida mot skadeståndsrättsliga principer,² dels riskerar att det på sikt skulle kunna få en återhållande effekt på ersättningsnivåernas utveckling. Det hade varit värdefullt att se hur utredningen menar att dessa invändningar mot författningens fasta intervall för olika brottsbeteckningar står sig mot den alltjämt rådande modellen för ersättningsbestämning. Dvs. domstolarna har hitintills haft ansvar för rättstillämpningen och utvecklingen av ersättningsnivåerna och detta har inneburit att ersättningsnivåerna idag anses vara alldeles för låga. Av särskilt intresse är det som utredningen visar på i sin praxisgenomgång, att det finns flera exempel på att tingsrätterna har försökt döma ut högre ersättning än vad som ansetts skäligt i högre instans (s. 147 m. hänv.). Det har alltså funnits ett visst motstånd i domstolarna mot utvecklingen av ersättningsnivåerna. Den andra delen av eftersläpning av ersättningsnivåerna är, som utredningen också påpekar, betydelsen av Brottsoffermyndighetens praxis då domstolarna och ombud i stor utsträckning utgår från deras ersättningsnivåer. När dessa nivåer inte ändras så sker inte heller någon förändring i domstolarna. Den växelverkan som finns mellan domstolarna och Brottsoffermyndigheten i att bestämma skäliga ersättningsnivåer är i grunden mycket positiv och skapar förutsättningar för en förutsebarhet och likabehandling av brottsoffren, i och med att domstolar och Brottsoffermyndigheten inte avviker alltför mycket från varandra i sina bedömningar. Det skulle dock sannolikt ha behövts en tydligare uttryckt

¹ Utredningens förslag om utvidgade utnämningssmöjligheter är den viktiga del. Därutöver bör nämnas betydelsen av ytterligare resurser till samtliga rättsvårdande instanser så att anmälningar om brott ges goda förutsättningar att utredas och åtalas.

² Det skulle emellertid vara i enlighet med hur ersättningsbestämning sker hos Trafikskadenämnden, som är den huvudsakliga aktören för bestämmande av ersättningsnivåer gällande annat ideellt skadestånd (sveda och värk, lyte och annat stadigvarande men). Se www.tsn.se. Juridiska fakultetsnämnden instämmer emellertid i utredningens bedömning, särskilt med hänsyn till att en tabell i författning skulle förmedla intrycket av att det finns ett korrekt värde att åsätta olika kränkningar, något som givetvis inte är möjligt.

2021-10-29

JURFAK 2021/55

ambition från lagstiftaren om höjda ersättningsnivåer, t.ex. vid anslagstilldelningen till Brottsoffermyndigheten för att myndigheten skulle ha kunnat initiera fler höjningar än vad som skett, vilket domstolarna i sin tur skulle ha kunna ta som utgångspunkt för sina bedömningar av ersättningsnivåer.

Mot denna bakgrund konstaterar Fakultetsnämnden att det finns ett behov av att förklara hur lagstiftaren föreställer sig att det om ytterligare 20 år inte behövs en liknande revidering igen som i det aktuella betänkandet, när det visar sig att den utveckling av ersättningsnivåer som lagstiftningen förutsätter återigen har uteblivit. Att enbart hänvisa till att ersättningen ska bestämmas utifrån en skönsässig bedömning baserad på rådande etiska och sociala värderingar har bevisligen hittills inte varit tillräckligt.

Att istället t.ex. knyta ersättningsnivåerna till en andel (eller flera andelar i fall av allvarliga kränkningar) av det vid domstillfället gällande prisbasbeloppet skulle visserligen inflationssäkra ersättningsnivåerna, men samtidigt riskera att förmedla en bild av att kränkningarna faktiskt har ett mätbart, mycket ekonomiskt inriktat, värde. Att binda upp sig till en sådan beräkningsmodell ger inte heller något utrymme för att på ett enkelt sätt justera ersättningen för olika kränkningar relativt sett för att avspegla förändringar i samhällets värderingar av allvarligheten i olika kränkningar. Däremot kan det finnas anledning att fundera över hur ersättningen fortsättningsvis inflationssäkras. Fakultetsnämnden vill i denna del påminna om att HD har anfört att det vid begäran om omprövning av livränta finns anledning att tillmötesgå detta vid mer betydande förändringar i underlaget för beräkning av livräntan. Det kan t.ex. i en kommande proposition uttryckas som att ersättningsnivåerna ska höjas, även när det inte skett någon förändring i synen på allvarligheten i kränkning, så att den reala ersättningsnivån motsvarar det skäliga ersättningsbeloppet för en viss kränkning. Det kan givetvis inte bli fråga om att domstolarna ska justera ersättningsnivån vid varje mindre förändring i KPI, men så snart det reala ersättningsbeloppet minskat med 5 000–10 000 kr för det aktuella brottet bör ersättningsnivån höjas i motsvarande mån.

I betänkandet anføres (6.5.3) att det framstår som rimligt att det löpande görs en översyn av ersättningsnivåerna. Fakultetsnämnden är helt enig i denna bedömning. Det är emellertid inte en framkomlig väg om inte t.ex. Domstolsverket i sin verksamhet fortlöpande möjliggör en dialog om ersättningsnivåerna och deras eventuella behov av förändring. Målsägandebiträdens och särskilda företrädarens möjligheter att bidra till en utveckling av ersättningsnivåerna genom sina yrkanden, kommer inte att leda till någon förändring om inte domstolarna också ser positivt på en sådanrättsutveckling. Brottsoffermyndighetens praxis kommer även fortsättningsvis vara av stor betydelse.

2021-10-29

JURFAK 2021/55

Givet ovanstående ser Juridiska fakultetsnämnden positivt på att det i betänkandet uppställts en vägledande tabell för ersättningsnivåerna avseende vissa brott, före respektive efter den föreslagna reformen (s. 179). Då utredningen valt att inte föreslå att i författning slå fast ersättningsnivåerna, kan denna tabell ändå sannolikt komma att leda till efterföljd i domstolarna med tanke på förarbetenas stora betydelse i rättstillämpningen.

När det gäller förslagen kring hur mycket ersättningsnivåerna bör höjas (6.5.2) vill Fakultetsnämnden anföra följande. Att det bibehålls ett krav på att kränkningen ska vara allvarlig för att vara ersättningsgill är enligt Fakultetsnämndens bedömning korrekt. Det skulle kunna hävdas att kravet på allvarlig kränkning avviker från vad som gäller andra fri- och rättighetskränkningar, som skadeståndsrättsligt är ansvarsgrundande vid överträdelser av EKMR (SkL 3:4). Vid dylika överträdelser uppställs inte något krav på att kränkningen ska vara allvarlig för att vara ersättningsgill, vilket skulle kunna resa frågetecken kring om den svenska skadeståndslagen är förenlig med EKMR (jfr art. 13). Fakultetsnämnden anser dock att då det inte finns något ovillkorligt krav på att skadestånd som remedium vid alla konventionskränkningar (i vissa situationer kan t.ex. påföljds lindring vara aktuell och i andra fall kan det vara tillräckligt att domstolen konstaterar att en konventionskränkning ägt rum) är ett krav på allvarlighet för att skadeståndsansvar ska aktualiseras inte oförenligt med EKMR.

Utredningens förslag att miniminivån för kränkningers ersättning höjs från 5 000 kr till 8 000 kr framstår som skäligt med hänsyn till förändringarna i penningvärde. Fakultetsnämnden instämmer i att höjningarna i övrigt bör vara differentierade och utgå från en bedömning i varje enskilt fall, även om det i grunden finns en schablon för det aktuella brottet att utgå från. I detta avseende vill Fakultetsnämnden inskräpa betydelsen av att det vid skadeståndsbedömningen inte blir fråga om en närmast mekanisk koppling till det aktuella brottet. På flera ställen i sitt betänkande påpekar utredningen att en skärpt straffrättslig syn på ett visst brott bör få betydelse för ersättningsnivån. Det är dock av vikt att närmare se till vad som föranlett den straffrättsligt ändrade hållningen och om skälen bakom en straffskärpning är relevanta även för den skadeståndsrättsliga bedömningen. En höjning i straffskala som motiveras av t.ex. behovet av att ingripa med straffprocessuella tvångsmedel eller polisiära utredningsåtgärder eller för att brottsligheten fått en alltmer utbredd förekomst i samhället, har knappast någon betydelse för graden av kränkning av brottsoffret. I de fall där en skärpt syn på det aktuella brottet motsvarar en annan värdering av kränkning för brottsoffret ska detta givetvis också beaktas vid ersättningsbestämningen.

Fakultetsnämnden har inget att erinra på utredningens förslag om vilka höjningar av ersättningsnivåer som anses motiverade vid de olika brotten, men vill lyfta fram en fråga som kan förtjäna ytterligare reflektion. Förslaget att uppnå höjda ersättningsnivåer genom att betona behovet av upprättelse för brottsoffret förefaller vara en framkomlig väg som tämligen enkelt också kan

införas i lagtexten. Det är emellertid svårt att se varför behovet av upprättelse hos den skadelidande anses skilja sig så markant mellan gärningar som begåtts uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet. Om de brottsliga gärningarna endast skiljer sig åt i det avseendet att gärningspersonen i ett fall har kunnat bevisas ha haft likgiltighetsuppsåt vid brottet men i ett annat fall medveten oaktsamhet vid förövandet av samma brottsliga gärning, så torde detta inte ha någon betydelse för brottsoffrets behov av upprättelse. För honom eller henne kan det brottsliga angreppet te sig identiskt i båda fallen. Juridiska fakultetsnämnden vill som en randanmärkning påpeka att det förekommer en hänvisning till att ett brott kan vara ”skadeståndsrättsligt mer klandervärt” (s. 178 ang. förtal). Det hade varit välkommet om det i utredningen hade förklarats på vilket sätt skadeståndsrätten handlar om att utdela klander då detta avviker från traditionella skadeståndsrättsliga principer.

3. Utvidgad rätt till kränkingsersättning för blåljuspersonal

Juridiska fakultetsnämnden har inget i sak att erinra mot utredningens förslag att förbättra förutsättningarna för framför allt poliser men även annan s.k. blåljuspersonal att få kränkingsersättning med anledning av brott som de utsätts för i tjänsten. En del av problembeskrivningen som utredningen pekar på handlar om att det kan vara svårt för de skadelidande att förstå utgången i de mål där skadestandsfrågan avgjorts med hänsyn till att domskälen ofta är kortfattade. Detta är givetvis inte enbart ett problem i fall som handlar om kränkningar av blåljuspersonal. Juridiska fakultetsnämnden vill därför i sammanhanget påminna om den allmänna motiveringsskyldighet som återfinns i t.ex. förvaltningslagen § 20. En mer utförlig förklaring till utgången i skadestandsfrågan i målet kan både underlätta för brottsoffret att förstå varför skadestandsyrkandet beviljas eller avslås samt varför eventuellt skadestånd bestäms till den nivå som domstolen beslutat. Det skulle också underlätta en enhetlig rättstillämpning rörande kränkingsersättning om besluten rent generellt motiverades mer utförligt. Den kommunikativa aspekten av domskälen bör inte underskattas för brottsoffrets känsla av upprättelse genom domen.

Även om Juridiska fakultetsnämnden inte har några väsentliga invändningar mot utformningen det föreslagna tillägget till SkL 2:3, så framstår det som att den föreslagna lagändringen kanske inte kommer att få en särskilt stor betydelse för att uppnå det eftersträvade syftet. Av det som utredningen anför i sina överväganden och författningskommentarerna framstår det som att det är ett litet antal fler fall där skadestånd kan komma att utgå efter de föreslagna ändringarna. Samma överväganden som för närvarande tillämpas i bedömningen av om en allvarlig kränkning ägt rum kommer att vara aktuella även med en lagändring. Det bör därför noga övervägas om tillräckligt tungt vägande skäl finns för det föreslagna tillägget till SkL 2:3. På samma sätt som det kan anses vara av stor betydelse och fungera vägledande för rättstillämpningen att i förarbetena införa tabeller för intervall av ersättningsnivåer, skulle det sannolikt även ha mycket stor betydelse att det i

2021-10-29

JURFAK 2021/55

förarbetena anför att poliser och annan blåljuspersonal ska ha rätt till kränkingsersättning under de förutsättningar som utredningen anför i betänkandet. Det kan erinras om vilken betydelse uttalandena i prop. 2000/01:68 fick för polisens rätt till kränkingsersättning vid angrepp som riktar sig mot den privata sfären.

4. Stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga

Juridiska fakultetsnämnden har inget att erinra mot utredningens förslag om stärkt rätt till ideell ersättning för efterlevande anhöriga. Att anhörigersättningen kom att knytas till personskadeersättning i form av sveda och värk har, precis som befarades vid dess tillkomst, visat sig problematiskt, men precis som utredningen anför är det svårt att nu förändra detta (s. 246). Att personkretsen som skulle vara berättigad till den nya ersättningsposten är densamma som den som är berättigad till anhörigersättning är rimligt och välgrundat.

Juridiska fakultetsnämnden anser dock att det finns anledning att ifrågasätta om det enbart är motiverat med särskild anhörigersättning i fall då den närstående avlidit. Den skada som utredningen anser ska kompenseras för genom särskild anhörigersättning bör vara relevant även i fall då en person visserligen inte avlidit genom ett uppsåtligt eller grovt oaktsamt brott, men tillfogats sådana omfattande och bestående skador att de närstående ändå kan sägas ha i det närmaste helt förlorat kontaktmöjligheter med personen.

Påpekas bör också att det på liknande sätt som vid andra ideella skadestånd finns utrymme att låta den skadelidandes agerande påverka både skadebedömningen *och* hur ersättningens storlek bestäms (jfr s. 255). Vid kränkingsersättning kan t.ex. den skadelidandes eget beteende i form av medvetet risktagande eller provokation både vara av betydelse för om brottet inneburit en allvarlig kränkning och hur stor ersättning som ska utgå. Den ventil som utredningen föreslår om att särskild anhörigersättning inte ska utgå om det är uppenbart oskäligt kan eventuellt ha större möjlighet att få avsedd verkan om det samtidigt anförts att ersättningsnivån kan påverkas av den skadelidandes eget agerande. Även om ventilen ska tillämpas restriktivt finns risk för oskäliga resultat i tillämpningen om rättstillämparen enbart har att välja mellan full ersättning eller ingen ersättning.

5. Utvidgade utmätningsmöjligheter till förmån för brottsoffer

Juridiska fakultetsnämnden ställer sig bakom utredningens förslag och vill inskräpa betydelsen av att det är gärningspersonen som de facto betalar skadeståndet till brottsoffret, då detta är en omständighet av stor betydelse för brottsoffrets upplevelse av upprättelse. Utredningens förslag är redan av den anledningen välkommet.

6. Avslutande anmärkningar i detaljfrågor

I författningskommentaren till SkL 5:6 första stycket anges att graden av kränkning ska bedömas främst utifrån omständigheter hänförliga till det

2021-10-29

JURFAK 2021/55

brottsliga angreppet. Det anges vidare att även omständigheter som utgör direkta följder av det brottsliga angreppet kan beaktas, t.ex. att den skadelidande på grund av de skador angreppet medfört behövt ändra sitt sätt att leva. Det talas vidare om omfattande fysiska skador som omständigheter av betydelse (s. 345). Juridiska fakultetsnämnden vill understryka betydelsen av att de olika ersättningsposterna rörande kränkingsersättning och personskada fortsätter att hållas åtskilda.

Det anges vidare att upprättelsemomentet kan ha ett särskilt framträdande genomslag beträffande vissa typer av brott. Fakultetsnämnden instämmer i utredningens uttalanden, men vill också påpeka att det även vid ärekränkande brott kan finnas ett särskilt stort behov av upprättelse för den skadelidande beroende bland annat på vad det är för uppgifter som spridits om brottsoffret.

Den föreslagna punkten 4 i SkL 5:6 andra stycket: Juridiska fakultetsnämnden anser att det finns goda skäl att inte införa det nya rekvisitet "särskilt nära", utan att istället knyta den skadeståndsrättsliga regleringen till den straffrättsliga begreppsbyggnaden på det aktuella området. Fakultetsnämnden anser att rekvisitet "närstående" skapar en större enhetlighet och minskar risken för begreppslig förvirring i de fall där den brottsliga gärningen också ger rätt till kränkingsersättning.

Den föreslagna punkten 6 i SkL 5:6 andra stycket: Utredningen anför att om det är utrett att de andra gärningspersonernas delaktighet i brottet inte har påverkat den skadelidande, ska inte denna omständighet beaktas vid ersättningsbestämningen. Fakultetsnämnden ser det som angeläget att det förtydligas om denna bedömning ska göras objektivt eller utifrån den skadelidandes perspektiv.

Den föreslagna punkten 7 i SkL 5:6 andra stycket: ordvalet *påtagligt* anses av utredningen indikera att det är trovärdigt att gärningspersonen har den tillgång till ett våldskapital som påståtts eller antytts. Fakultetsnämnden ser snarare att ordvalet ger uttryck för en gradfråga, dvs. hur mycket allvarligare hotet kan anses vara. Om det inte framstår som trovärdigt att gärningspersonen tillhör eller backas upp av en gruppering som kan och är beredd att använda våld för att uppnå sina syften, kan det knappast anses att hotet överhuvudtaget har förstärkts genom en sådan anspelning. Behovet av förstärkningsordet *påtagligt* kan därför ifrågasättas.

Förslag till yttrande i detta ärende har upprättats av universitetslektor Sandra Friberg. Yttrandet har på delegation avgivits av Juridiska fakultetens dekanus, professor Anna Singer.

Anna Singer